

rî veya Mâtürîdî'den hiç bahsedilmemektedir. Bu arada toplumu ilgilendirmeyen nazari konulara girilmemiş ve eserde sade bir dil kullanılmıştır. İsrâiliyat'a ve mevzû haberlere yer verilmesi eserin en önemli zaaf noktalarıdır. Sem'ânî ile aynı bölgede ve ona yakın zamanda yaşamış olan Ferâ el-Begavî *Me'âlimü't-tenzîl* adlı tefsirinde bu eserden önemli ölçüde faydalanmıştır. Çeşitli bölümleri Medine'de el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de farklı araştırmacılarca doktora ve yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanan eser (1407) Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm ve Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas tarafından yayımlanmıştır (I-VI, Riyad 1997). 2. *Kavâtü'u'l-edille fi'l-uşûl*. Eserde müellif, usul ve usûl-i fıkıh kavramlarını izah ettikten sonra edille-i şer'iyye hakkında geniş bilgi verir. Sübkî usulde buna benzer bir eser görmediğini söyler. Muhammed Hasan Heyto tarafından önce *Mecelletü Ma'hedi'l-mahtûâtü'l-'Ara-biyye*'de (XXVI/1 [Küveyt 1402/1982], s. 209-288), ardından müstakîl kitap olarak neşredilmiştir (Beyrut 1417/1996). Eser üzerinde Muhammed b. Hâfız el-Hakemî Muhammed b. Suûd Üniversitesi'nde doktora tezi hazırlamıştır (Riyad 1408/1988). 3. *el-İştîlâm fi'l-hilâl beyne'l-imâmeyn eş-Şâfi'i ve Ebî Hanîfe*. *el-Muhtaşar* adıyla da bilinen eser, Hanefî fakih Ebû Zeyd ed-Debûsî'nin *el-Esrâr* adlı kitabına cevap olarak yazılmış olup ibadetlere dair bölümünü Nâyif b. Nâfi' el-Ömerî yayımlamıştır (Kahire 1412-1413/1992-1993). Sem'ânî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Ehâdisü'l-elfi'l-hisân* (her birinden on tane olmak üzere toplam 100 şeyhten alınmış 1000 hasen hadisten oluşmaktadır), *el-Emâlî fi'l-hadis*, *Minhâcü Ehli's-sünne*, *er-Red 'ale'l-Kaderiyye* (hadisle ilgili olup yirmi ciltten fazla olduğu belirtilir), *el-Burhân* (hilâfiyata dair 1000 kadar meseleyi ele alır), *el-İntişâr li-aşhâbi'l-hadis*, *el-Evsât* (hilâfiyatla ilgilidir), *Mesnedü'l-kader*, *et-Tabakât*, *Mu'cemü's-şüyûh*.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 298-300; a.mîf., *et-Tahbîr fi'l-mu'cemi'l-kebir* (nşr. Münîre Nâcî Sâlim), Bağdad 1395/1975, I, 167, 222, 442, 537; II, 288, 449; ayrıca bk. İndeks; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (nşr. İbrâhîm Şemseddin), Beyrut 1993, XVII, 37 vd.; Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî, *et-Tedvîn fi ahbârî Kazvîn* (nşr. Azîzullah el-Utâridî), Beyrut 1408/1987, IV, 118 vd.; İbnü'l-Cevzî, *el-Lübâb*, II, 138; İbrâhîm b. Muhammed es-Sarîfî, *el-Muntehab mine's-Siyâk* (nşr. M. Kâzım Mahmûdî), Kum 1403/1362 hş., s. 676-677; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 211; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XIX, 114-115; a.mîf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1227; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), V, 335-344; İsne-

vî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1996, s. 215; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyyin* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim – M. Zeynühum M. Azeb), Kahire 1413/1993, II, 489 vd.; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muhtıyye*, II, 557; III, 206; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (nşr. M. Hasan Şemseddin), Beyrut 1413/1992, V, 158; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, II, 340; *Keşfü'z-zunûn*, I, 449; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 731; Senâullah Bûtû, "el-İmâm Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî: Hayâtühü ve hizmetâtühü'l-İlmiyye", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XXVII/2, İslâmâbâd 1992, s. 63-93; a.mîf., "Menhecü Ebî'l-Muzaffer es-Sem'ânî fi tefsirih", a.e., XXIX/2 (1994), s. 57-108.

ABDULLAH AYGÜN

SEM'ÂNÎ, Muhammed b. Mansûr

(محمد بن منصور السمعاني)

Ebû Bekr Muhammed b. Mansûr
b. Abdilcebâr es-Sem'ânî el-Mervezî
(ö. 510/1116)

Hadis ve fıkıh âlimi.

466 (1073) yılında Merv'de doğdu. Sem'ânî ailesinin en meşhur âlimi kabul edilen, *el-Ensâb* adlı eserin müellifi Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî'nin babasıdır. Soyu Arap asıllı Temîm kabilesinden geldiği için Temîmî, Merv'de doğup burada vefat ettiği için Mervezî nisbeleyle de anılmıştır. Sem'ânî küçük yaştan itibaren ilim meclislerine katılmaya başladı. Merv'de babası başta olmak üzere Ebû'l-Hayr Muhammed b. Ebû İmrân es-Saffâr ve Abdullah b. Ahmed et-Tâhirî gibi âlimlerden hadis dinledi. Daha sonra uzun süre devam edecek olan ilmî yolculuklarına başladı. Nişâbur'da Ebû Ali Nasrullah b. Ahmed el-Huşnâmî ve Abdülvâhid b. Abdülkerîm el-Kuşeyrî; Bağdat'ta Sâbit b. Bûndâr, Ebû'l-Hüseyn Mübârek b. Abdülcebâr İbnü't-Tuyûrî ve Ebû Sa'd Muhammed b. Abdülkerîm b. Huşeyş el-Bağdâdî; Kûfe'de Ebû'l-Bekâ Muammer b. Muhammed el-Kûfî el-Habbâl ve Ebû'l-Ganâim Muhammed b. Ali en-Nersî; Mekte'de Ebû Şâkir Ahmed b. Muhammed el-Osmânî'den dinî ve edebî ilimler tahsil etti. Hanbelî âlimi Ebû'l-Vefâ İbn Akîl'den istifade etti. 497'de (1103) gittiği Bağdat'ta Ebû Muhammed Abdullah b. Ali İbnü'l-Abenûsî'den Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd*'ını okudu. Burada kaldığı bir yıl içinde Nizâmiye Medresesi'nde hadis dersleri verdi, ayrıca vaaz ve irşad faaliyetlerinde bulundu. 498'de (1104) Hemedan'a geçti; İsfahan, Rey ve Herat'a uğradı. Burarlarda Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed İbn Merdûye, Ebû'l-Feth Ahmed b. Muhammed el-Haddâd ve Ebû Sa'd Muhammed b. Muhammed el-Mutarraz gibi âlim-

lerle görüşerek kendilerinden yararlandı. Uğradığı yerlerde zaman zaman ders halkaları oluşturarak hadis rivayet etti. Seyahatleri sırasında satın alma ve istinsah yoluyla pek çok hadis eserine sahip oldu. Merv'e dönünce şehrin merkez camisinde ders halkası oluşturdu; bir yandan hadis okuttu, bir yandan halkı irşad etti. Talebeleri arasında Mü'temen b. Ahmed es-Sâcî, Ebû'l-Vefâ İbn Akîl ve Silefî gibi isimler bulunmaktadır. 509'da (1115) henüz dört yaşında olan oğlu Abdülkerîm'i yanına alarak Nişâbur'a gitti. Merv'e döndükten kısa bir süre sonra 3 Safer 510'da (17 Haziran 1116) vefat etti ve Sencezân Kabristanı'nda babasının yanına defnedildi.

Şâfiî fıkıhı, hadis, ilm-i ricâl, ensâb ve tarih konularında temayüz eden Sem'ânî özellikle hadis ilmindeki derinliği sebebiyle münekkitler tarafından imam, muhaddis ve hâfız gibi vasıflarla anılmıştır. Arkadaşı ve aynı zamanda talebesi olan Silefî ondan asrının âlimi (Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 261), Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî de allâme (*el-Muntazam*, XVII, 150) diye söz eder. Merv Camii'ndeki vaazları sırasında okuduğu hadisleri senedleriyle birlikte ve ezbere naklederdi. Bir vaazında mecliste bulunanlardan birinin, senedleri o anda uydurması ihtimaliyle ilgili tereddüdünün kendisine ulaştırılması üzerine, "Kim bana yalan isnad ederse ..." (men kezebe aleyye) hadisini doksan küsur tarikıyla ezberinden naklettiği, ardından hadis konularını bilen birinin on hadisin sened ve metinlerini birbirine karıştırmasını söylediği, yapılan değişikliklerin hepsini düzelttiği, böylece bilgisi konusunda ortaya çıkan tereddütleri giderdiği zikredilmiştir (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1267-1268). Halk arasında itibarlı bir kişi olduğu belirtilen Sem'ânî'nin bir sohbetinde talebelerine yardım edilmesi yolunda söylediği bir söz üzerine hemen 1000 dinar para tedarik edilip kendisine verildiği nakledilmektedir. Yazmaya başladığı birkaç eser ömrü yetmediği için yarım kalmış, ancak ders halkalarında şerhedip yazdırmak suretiyle rivayet ettiği hadislerden oluşan *el-Emâlî* adlı eseri tamamlanmıştır. Üç ciltten oluşan ve 142 imlâ meclisini ihtiva eden *el-Emâlî*'yi İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî türü arasında daha önce benzeri yazılmamış bir eser diye nitellemektedir (İbn Kâdî Şühbe, I, 295). Edebî değeri yüksek olduğu belirtilen şiirler de yazan Sem'ânî hayatının sonlarına doğru şiirlerini imha etmiş, bunlardan sadece talebeleri tarafından muhafaza edilmiş olanlar günümüze ulaşmıştır (bk. İbnü'l-İmâd, IV, 30).

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 140-141; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XVII, 149-150; İbnü'l-Esir, *el-Lûbâb*, I, 13; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XIX, 371-373; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1266-1269; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 501-510*, s. 259-263; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr.), Beyrut 1405/1985, XII, 192; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 295-296; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 29-30.

MEHMET EFENDİOĞLU

SEMÂNİYE

(bk. SAHN-ı SEMÂN).

SEMÂNİYYE

(السمانية)

Keysânîyye Şiasî'nin tâli gruplarından olup Beyân b. Sem'ân'a nisbet edilen ve daha çok Beyânîyye olarak bilinen aşırı fırka (bk. BEYÂN b. SEMÂN).

SEMÂZEN

(سماعن)

Semâ yapan anlamında bir Mevlevî terimi.

Semâ'-zen, semâ meşketmiş veya semâ yapan Mevlevî'yi tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. Mevlevîyye tarikatına yeni intisap eden ve can, muhip, Mevlevî köçegî, nevnîyaz denilen kişi sikkesi tekbir getirerek merasimle giydirildikten (tekbirlendikten) sonra semâ çıkarması (semâ etmeyi öğrenmesi) için dedelerden mürebbî veya semâ dedesi adı verilen usta bir semâzene teslim edilir. Bu dedeyle yapılan çalışmaya semâ meşki denilir. Semâ meşkine belli özelliklere sahip, ortasında 2 cm. çapında bir çivinin bulunduğu semâ tahtası üzerinde yapılan çark atma (çivi etrafında bir devir yapma) tâlimiyle başlanır. Bu tâlim sol ayağın yerden hiç kaldırılmadan, sağ ayağın ise sol ayağın dizine kadar kaldırılıp sola atılmak suretiyle vücudun da sola çevrildiği bir devirden ibarettir. Çark esnasında sağ ayak yere konur konmaz yine aynı hareketlerle yeni bir devir başlar. İlk gün dokuz çarkla başlayan bu çalışma daha sonraki günlerde dedenin hücresinde çark sayısı dokuzun katlarıyla artırılarak devam eder (daha geniş bilgi için bk. Gölpinarlı *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 387-389). Çark atma tâlimini kol açmak (sağ el parmakları bitişik ve niya-

za açılmış bir çiçek görünümünde yukarı, sol elin sağ ele göre daha aşağıda, parmakları hafif aralıklı ve serbest şekilde yere bakar olduğu halde kolların yaklaşık 90 derecelik bir açı oluşturacak biçimde yukarı kaldırılması ve açılması), direkt tutmak (semâda olduğu yerde dönüp bir noktada sabit kalma pozisyonu almak) ve ardından düz hat boyunca ilerlemek gibi semâ meşkinin diğer kısımlarının tâlimi takip eder. Böylece semâ etmeyi iyice öğrenen nevnîyaza tennûre ile (semâzenin üzerindeki kloş etek) semâ çalışmaları yaptırılır. Tennûre açmayı, şeyh postunun önünden hızla geçmeyi ve selâm başında durmayı da öğrenen nevnîyazın bu başarılı durumunun şeyh efendi veya aşçı dedeye arz edilmesinin ardından aşçı dedenin idaresinde mübtedî mukabelesi yaptırılır, böylece nevnîyaz diğer semâzenler arasına girmiş olur.

Semâzenler âyine çıkmasalar da her gün belli bir süre vücutlarının semâa alışkanlığının bozulup baş dönmesi, mide bulantısı gibi şikâyetlerin ortaya çıkmasını önlemek için semâ yaparlar. Semâ esnasında semâzenleri kontrol ederek usulüne uygun biçimde semâ etmelerini sağlayan, semâyı yöneten ve Mevlevîliğe intisap edenlere semâ öğretene Mevlevî dedesine semâzenbaşı denir. Semâzenbaşı, semâ sırasında semâzenler arasında dolaşıp onların birbirine çarpmalarını önleyerek yörgülerinde dönmelerini sağlar. Eskiden beri meşhur olan "Bektaşî'nin çapası, Mevlevî'nin çivisi" deyiminde bir Mevlevî'nin her şeyden önce semâ meşketmesi gerektiği ima edilmiştir. Mevlevîliğin ilk dönemlerinde kadınların da kendi aralarında semâ yaptıklarına ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin onlara eşlik ettiğine dair rivayetler varsa da semâzenler resmîyette erkek Mevlevîler'den olurdu.

Semâzenin Kıyafeti. Semâzenlerin başlarına giydikleri 45-50 cm. uzunluğunda koyu kahverengi veya deve tüyü rengindeki keçe külâha "sikke", semâ esnasında pervane gibi açılan geniş, kloş etekli, üst tarafı vücudu saran ve genelde beyaz renk tercih edilen elbiseye "tennûre" denir. Beldesi yaklaşık beş parmak genişliğinde "elifî nemed" (elif lâmet) adı verilen kemerle sıkılmış kısımdan aşağısının hafif bir dönüşle açılan eteği semâzeni idare eder ve âdeta onun dönüşüne uyar. Tennûrenin üzerindeki yeleğe "mıntan", bunun da üstüne giyilen dar ve düğmesiz, bele kadar gelen ve boya nisbetle elifî nemedin yarısına varan ince kumaştan yapılmış yeleğe "destegül" adı verilir. Bunun ön kısmı-

nın solunda aynı kumaştan bir parmak uzunluğunda bir şerit bulunur; bu şerit semâ sırasında elifî nemedin içine sokularak sabitleştirilir ve semâ sola doğru yapıldığından destegülün sol tarafı açılmamış olur. Semâzenin semâa başlamadan önce soyunduğu, genelde siyah renkte önü açık ve yakasız, geniş, belsiz ve ayaklara kadar uzanan, mevsimine göre değişik kumaşlardan yapılabilen en üstteki kostüme "hırka" denir. Namazlarda, bayramlarda ve mübtedî mukabelesi gibi diğer törenler dışında dervişler bu hırkayı genelde omuzlarına alır, kollarını giymezler (şeyhlerse her zaman kollarıyla birlikte giyerler).

Tam bir âhenk ve mükemmel bir tavırla semâ edebilen pek çok semâzen yetişmiştir. Bunlar arasında, XIX. yüzyılın son yarısında mutrip parmaklığı üzerinde de semâ edecek kadar çevikliğiyle tanınan Kasımpaşa Mevlevîhânesi semâzenbaşısı Mehmed Fahri Dede ile bir defasında her biri 2 kg. ağırlığındaki on tennûreyi üst üste giyerek muntazam semâ eden Yozgatlı Neyzen Sâlih Dede'den özellikle söz edilmelidir. Ayrıca son devrin meşhur semâzenleri arasında Tâhir Olgun (Tâhirül-mevlevî), Feridun Nafiz Uzluk ve Midhat Bahârî'yi (Beytur) zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 672-673; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 77-109, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 92, 114-115, 158-160, 290, 295-296, 331-332; a.mlf., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 380-389, 426-432; Fuat Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ Eğitimi*, Ankara 1997; Hülya Küçük, *Tasavvuf Tarihine Giriş*, Konya 2004, s. 157-164; a.mlf., *Sultân Veled ve Maârifî*, Konya 2005, s. 122-126; Hâmid Zübeyr, "Mevlevîlik'te Matbah Terbiyesi", *TY*, sy. 27 (1927), s. 282; Pakalın, III, 164-167, 170-171.

HÜLYA KÜÇÜK

SEMEN

(التمن)

Satım akdinde satış bedeli ve tedavüldeki para anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "bedel, ivaz, fiyat, satış bedeli, para ve kıymet" gibi anlamlara gelen **semen** kelimesi (çoğulu esmân ve esmün), fıkıh terimi olarak satım akdinde meblîn bedelini ifade eder. Semen'in sözlük mânâsı, bir malın mübadele değeri hakkın-da satıcı tarafından yazılı veya sözlü ola-